

Compacten van taal

voor (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Compacten van taal

voor (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs

Nora Steenbergen-Penterman e.a.

Januari 2009

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2009 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het scholen toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van SLO deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen voor gebruik in en ten behoeve van de school.

Projectteam compacten SLO: Roseanne Bekke, Harry Paus, Mariëtte Hoogeveen, Mieke Smits, Lidy Kuipers, Wim Spek, Gaby van der Linde-Meijerink, Loes Stadhouders-Hamoen, Anneke Noteboom, Nora Steenbergen-Penterman, Anita Oosterloo, Christine Volkering

Projectteam compacten externen:

Jacques van der Pijl en Ingrid van Hoorn (Uitgeverij Malmberg)
Natasja Corver en Natasja van Boxel (Uitgeverij Malmberg)
Annemieke Ebus-Vermeer en Marcia Schouten (Uitgeverij ThiemeMeulenhoff)
Hanneke van der Werf en Ivet van der Eerden (Uitgeverij Bekadidact)
Brigitte Kessels en Nicole van Kan (Noordhoff Uitgevers BV)
Jos Cöp (Uitgeverij Zwijsen BV)
Dirk Aangeenbrug en Ike van den Nieuwendijk (Uitgeverij Jongbloed)
René Berends (taalspecialist, Pabo Saxion, Deventer)
Elly Broeder (taalspecialist, Hogeschool Windesheim, Zwolle)
Veronique Damoiseaux (taalspecialist, Hogeschool Windesheim, Zwolle)
Jos Boerema (taalspecialist, Cedin Educatieve Dienstverlening, Drachten)
Tjalling Brouwer (taalspecialist, Impact Educatief, Eindhoven)
Roelie Smittenaar (leerkracht)
Minka Dumont (leerkracht)
Janneke Breedijk (leerkracht)
Arinda van den Berg (leerkracht)
Inge Schilders (leerkracht)

Projectleiding: Nora Steenbergen-Penterman (SLO)

Vormgeving omslag: Theo van Leeuwen (Axis Media-ontwerpers, Enschede)

Informatie

SLO, Stichting Leerplanontwikkeling
Secretariaat PO
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 664
Internet: www.slo.nl
E-mail: primaironderwijs@slo.nl

AN: 1.4699.172

Inhoud

Inleiding	5
1. Compacten en verrijken bij taal	7
1.1 Wat is compacten en verrijken bij taal?	7
1.2 Voor wie is het compacte programma?	8
1.3 Richtlijnen van SLO voor het compacten van de taalmethode	8
2. De onderdelen Taal en Spelling	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Methodegebonden toetsen	11
2.3 Compacten van spelling	11
3. De Routeboekjes	15
3.1 Toelichting op de Routeboekjes	15
Literatuur	17

Inleiding

Begaafde en hoogbegaafde leerlingen hebben doorgaans minder uitleg, oefening en herhaling nodig dan reguliere taalmethoden aanbieden. Voor hen kan het reguliere aanbod ingedikt of gecompact worden. Al in 2000 is SLO gestart met kijken welke leerstof behouden zou moeten blijven voor (hoog)begaafde leerlingen en welke leerstof geschrapt zou kunnen worden. Dit resulteerde in 'Anders kijken naar je methode' (Bronkhorst en Drent, 2001) met handreikingen om het taal- en leesonderwijs aan te passen.

De behoefte aan concretere handvatten was zodanig groot dat voor acht taalmethoden, die in 2008 in het basisonderwijs worden gebruikt, door SLO volledige compactingprogramma's zijn gemaakt. Dit betekent dat van elke les in alle leerjaren wordt aangegeven wat leerlingen moeten doen/maken en wat ze mogen overslaan. Deze compactingprogramma's, ook wel routeboekjes genoemd, kunt u downloaden via de website www.slo.nl/compacten.

Er zijn routeboekjes gemaakt bij:

- Taal Actief (derde versie)
- Taalleesland (tweede versie)
- Taaljournaal (vernieuwde versie)
- Taalfontein
- Taal in Beeld
- Taalverhaal
- Zin in Taal (tweede versie)
- Taal op maat.

In deze handleiding staat aangegeven:

- wat compacten en verrijken bij taal is;
- voor wie het compacten van taal is;
- welke richtlijnen gebruikt zijn bij het compacten van de taalmethoden;
- welke keuze gemaakt is ten aanzien van spelling;
- hoe de routeboekjes gebruikt kunnen worden.

Naast de handleiding en routeboekjes wordt per methode een implementatiepakket opgeleverd met:

- methodespecifieke informatie;
- overwegingen bij gemaakte compactingbeslissingen;
- tips voor de organisatie en invoering van het compactingstraject in de groep en in de school;
- suggesties voor verrijking van de taallessen.

Met deze handleiding, de routeboekjes en de implementatiepakketten (per methode) hopen we leerkrachten iets te bieden, waarmee zij de taallessen voor de (hoog)begaafde leerlingen interessant(er) en uitdagend(er) kunnen maken.

Nora Steenbergen- Penterman

1. Compacten en verrijken bij taal

1.1 Wat is compacten en verrijken bij taal?

Compacten en verrijken zijn begrippen die meestal gebruikt worden in de context van onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen. Leerlingen die (hoog)begaafd zijn, hebben in de regel minder behoefte aan instructie en aan herhalings- en oefenstof. Daarnaast zijn ze in staat leerstof in een hoog tempo te verwerken (Bronkhorst en Drent, 2001). De leerstof in methoden zal dus niet altijd toegesneden zijn op deze leerlingen, er zullen aanpassingen nodig zijn. Die aanpassingen worden wel aangegeven met de term 'compacting': het indikken van de reguliere lesstof waarbij de stof beperkt wordt tot de essenties (Janson en Noteboom, 2004).

Compacten heeft enerzijds tot doel te voorkomen dat leerlingen zich gaan vervelen en gedemotiveerd raken, wanneer zij steeds leerstof moeten oefenen en herhalen die ze al beheersen. Anderzijds komt door het indikken tijd vrij die anders gevuld kan worden, namelijk met leerstof die een groter beroep doet op de intellectuele capaciteiten van deze leerlingen. Leerstof die ervoor zorgt dat ze 'leren te leren' (Bronkhorst en Drent, 2001), in de vorm van alternatieve, 'rijke' taken.

We vatten de term 'verrijken' op zoals Bonset e.a. (2003) die beschrijven: verrijken is bij hen uitdrukkelijk iets anders, iets meer dan wat men noemt 'verdiepen en verbreden'. Deze laatste twee termen duiden op de inhoudelijke component van de verrijkingstaak. Het gaat dan om het vergroten van het kennisarsenaal, en bij het verdiepen bovendien om een manier van verwerken die verder gaat dan het opslaan van feitenkennis. Essentieel voor een verrijkingstaak echter is dat deze, behalve op het wat ook mikt op het hoe, oftewel op het uitbreiden van de metacognitie: het kennisgebied dat gaat over hoe mensen kennis verwerven.

Bonset e.a. (2003) onderscheiden voor verrijkingstaken verschillende doelstellingen, bij verschillende domeinen:

- vakinhoud (je leert bijvoorbeeld iets over taalstructuur of over het effect van taal in reclame);
- vak- of disciplinegebonden kennis over methoden en technieken van onderzoek (hoe houd je een interview bijvoorbeeld, of hoe vind je informatie in een naslagwerk);
- kennis over meer algemeen toepasbare procedures en strategieën om werk aan te pakken en (bij) te sturen (hoe maak je bijvoorbeeld een planning of een verslag, een presentatie);
- algemene kennis over leerprocessen;
- persoonsgebonden kennis van de leerling over zichzelf als lerende (je leert waar je goed en minder goed in bent, wat je leerstijl is, hoe je je werk en leerstrategie af kunt stemmen op de specifieke taak);
- kennis over samenwerkprocessen en de eigen rol daarin (je leert bijvoorbeeld dat samen werken en samen denken bijdraagt aan de kwaliteit van het werken en denken).

1.2 Voor wie is het compacte programma?

Leerlingen komen in aanmerking voor deelname aan het compacte programma als zij de methodegebonden toetsen doorgaans goed (80% beheersing) maken, en/of als zij op LVS-toetsen Taal van de Citogroep een hoge B-score of A-score hebben. Gezien de vaardigheid die zij hebben in relatie tot de stof die de reguliere methode biedt, kunnen goede taalleerders, hoogbegaafde en begaafde leerlingen toe met minder uitleg, oefening en herhaling.

1.3 Richtlijnen van SLO voor het compacten van de taalmethode

De richtlijnen beschrijven zowel wat leerlingen mogen overslaan uit de methode als wat belangrijk is om wel te doen, en geven ook weer hoe naar taalonderwijs en taalmethoden is gekeken.

De richtlijnen zijn gebaseerd op de richtlijnen uit 'Anders kijken naar je methode' (Bronkhorst en Drent, 2001) en 'Compacten en verrijken van de rekenmethode' (Janson en Noteboom, 2004). Deze richtlijnen zijn door SLO aangepast, mede op basis van diverse evaluaties van leerlingen, leerkrachten, taalspecialisten en specialisten op het gebied van (hoog)begaafdheid. De compactingteams hebben de volgende aangepaste richtlijnen gebruikt om de taalmethoden te compacten.

Hoe zit uw taalonderwijs en taalmethode in elkaar?

- Vorm u een beeld van wat in voorafgaande jaren is aangeboden. Wat is wezenlijk nieuw? Wat is herhaling op een hoger niveau, in een complexere vorm, met moeilijker teksten?
- Vorm u een beeld van wat uw leerlingen weten en kunnen en van hun manier van werken. Hoe pakken ze een taak of een opdracht aan?
- Bekijk de structuur en de opbouw van de methode. Bekijk ook de leerlijnen met bijbehorende doelen per leerjaar en per blok.
- Vorm u een beeld van de aard van de opdrachten in de methode. (Zijn het verkapte minitoetsen?)
- Bepaal (in) welke taalonderdelen het beste geschrapt kan worden.

Wat schrappen?

- *Schrapp 50% tot 75% van de oefenstof*

Bij oefenstof gaat het om activiteiten die aansluiten op lessen waarin een nieuwe stap in het leerproces is aangeboden. Vaak wordt die stof in het lopende (en het volgende) blok regelmatig geoefend en vervolgens in dat (of het volgende) blok getoetst. Leerlingen die de stof beheersen, hebben weinig extra oefening nodig. We adviseren niet om de oefenstof helemaal over te slaan, maar om deze voor 50% tot 75% te schrappen.

- *Schrapp 75% tot 100% van herhaling*

Onder herhalingsstof verstaan we stof die reeds een of meer keren getoetst is en toch nog af en toe weer aangeboden wordt om de kennis en vaardigheid van leerlingen te 'onderhouden'. (Hoog)begaafde leerlingen hebben die herhaling niet nodig. Echter, soms is enige herhaling niet erg. In nieuwe toepassingsopgaven bijvoorbeeld, die de leerlingen wél maken, herhalen ze impliciet bekende stof.

- *Schrapp verrijkingsstof die meer van hetzelfde biedt*

Alle methoden bieden verrijkingsstof voor leerlingen die eerder klaar zijn en/of kinderen die meer aankunnen. Deze stof is echter niet altijd moeilijker of uitdagender. Soms is het meer van hetzelfde, soms is het iets anders, maar niet moeilijker. Bij opgaven die

niet wezenlijk moeilijker zijn, geven we de suggestie om die over te slaan. Is bekend dat leerlingen bepaalde opgaven heel leuk vinden, dan geven we vaak aan dat ze zelf kunnen kiezen of ze de opgave al dan niet maken. Remediërende opdrachten (R) worden standaard niet door de (hoog)begaafde leerlingen gemaakt, de verrijkingsopdrachten (V) alleen als ze voldoen aan de criteria.

Wat wel aanbieden?

- *Introductie van een nieuw thema*

Aan de eerste les van een nieuw thema, waarin meestal een verhaal (ankerverhaal) aan bod komt, wordt altijd meegedaan. Dit verhaal leidt het thema in, maakt de woordenschat rond dit thema actief en biedt aanknopingspunten tot opdrachten waarin samenwerkend leren en interactief taalonderwijs centraal staan.

- *Verkorte instructie (of geen instructie)*
- *Ontdek- en onderzoeksactiviteiten*
- *Verrijkingsstof die wezenlijk moeilijker is (open opdrachten)*

De uitloopopdrachten in de methode die bedoeld zijn voor tempodifferentiatie worden alleen aangeboden als het om opdrachten gaat met een hogere moeilijkheidsgraad.

- *Belangrijke leerstappen in de leerlijn (nieuwe leerstof)*

Er wordt expliciet rekening gehouden met de leerlijnen spreken/luisteren (veel praktische oefeningen) en formele taalbeschouwing (als een begrip voor het eerst aan bod komt, doet de begaafde leerling mee).

- *Betekenisvolle taalactiviteiten (variatie in informatiebronnen)*

Opdrachten gericht op generalisatie en transfer (toepassingsopdrachten) zijn zinvol.

- *Taalactiviteiten die gericht zijn op metacognitieve vaardigheden*

Alle reflectieve activiteiten worden aangeboden.

Overige overwegingen

Houd, naast de hiervoor genoemde richtlijnen, ook rekening met niet vakinhoudelijke overwegingen zoals organisatorische (een leerling moet niet steeds van zijn werk gehaald worden om weer even mee te moeten doen), pedagogische of onderwijskundige overwegingen: het is goed mee te doen aan activiteiten die samen uitgevoerd worden, omdat samenwerken ook belangrijk is voor deze leerlingen.

2. De onderdelen Taal en Spelling

2.1 Inleiding

De meeste taalmethoden bestaan uit twee delen: een deel over taalonderwijs en een deel over spellingsonderwijs. De gemaakte routeboekjes hebben betrekking op het deel over het taalonderwijs. In dit hoofdstuk wordt een voorstel gedaan hoe het spellingsgedeelte ingedikt kan worden.

2.2 Methodegebonden toetsen

Methodegebonden toetsen bij het onderdeel taal

Anders dan bij het compacten van rekenen maken de leerlingen die werken met het compacte programma de methodegebonden **toetsen van het onderdeel Taal op het zelfde moment** als de andere leerlingen. De reden is dat een taaltoets niet alleen betrekking heeft op het betreffende blok. Ook leerstof uit voorafgaande blokken komt in een toets aan bod. Daarnaast komen bepaalde taaldomeinen meer aan bod in de toets dan andere taaldomeinen¹.

Methodegebonden toetsen bij het onderdeel spelling

Bij het onderdeel Spelling wordt de methodegebonden toets (controledictee) vooraf afgenomen. (Hierin wordt wel getoetst wat in het voorgaande blok aan bod is gekomen.)

2.3 Compacten van spelling

Voor het compacten van het spellingsdeel stellen wij de volgende werkwijze voor. Start met het afnemen van de methodegebonden spellingstoets (controledictee). Dan zijn er twee mogelijkheden.

1. De toets wordt goed gemaakt.

Als de toets goed gemaakt wordt, worden de bijbehorende spellingsoefeningen overgeslagen, behalve de leerkrachtgebonden les aan het begin van het blok. Dit is de les waarin het woordpakket wordt geïntroduceerd en de spellingsregel wordt uitgelegd.

2. De toets wordt op onderdelen niet goed gemaakt.

Stap 1: Stel vast welke spellingscategorie(ën) van de vier spellingscategorieën (zie tabel)² onvoldoende beheerst word(t)(en).

Stap 2: Stel vast tot welke spellingscategorie(ën) de fout(en) behoort/behoren.

¹ Methodegebonden toetsen van taalmethoden hebben in veel gevallen betrekking op schriftelijke aspecten van taalvaardigheid en daarbinnen gaat het vaak om de meer technische onderdelen als spelling en taalbeschouwing (waaronder grammatica). Het zijn aspecten van taalvaardigheid, zoals woordenschat, die eenvoudiger te toetsen zijn. Het is dus niet voor alle aspecten van taal mogelijk om aan de hand van een vooraf afgenomen methodegebonden toets te bepalen welke leerstof precies geschrapt kan worden. (Ontleend aan: Van Gerven en Drent, 2001.)

² Deze tabel is gebaseerd op een bijdrage van Mieke Smits aan het boek *Portaal; Praktische taaldidactiek voor het primair onderwijs* (Paus (red.) e.a., 2006).

Stap 3: Leg de denkwijze/strategie/regel uit en maak daarbij gebruik van de voorbeeldwoorden.

Stap 4: Geef een of enkele oefeningen uit de methode die betrekking hebben op de spellingscategorie(ën) waartoe de fouten behoren.

Groep		Categorie	Denkwijze/ strategie	Voorbeelden
Luister- woorden	1	klankzuivere woorden: hakwoorden, -rm/ -lk, -f/-s en tweetekenklanken	Je schrijft het woord zoals je het hoort (bijvoorbeeld tussen - rm geen /u/, want r en m zijn 'vriendjes')	struik, prikpen arm, melk zeef, klas ui, au
	2 3 4	ng nk -cht	Je schrijft een woord als een ander woord (bijvoorbeeld bank- dank daar zit tussen nk geen /g/)	ring pink zacht
Regel- woorden	5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25	eer/eur/oor aai/ooi/oei ieuw/eeuw eind -d, -t, -b, -p ge- be- ver- -je/-pje/-tje tweelettergrepen hoofdletter -ig, -ijk -eren, -elen -heid -tie → tsie i → ie isch → ies ch → sj x → ks aatje/oetje/uutje 's uitspraaktrema meervoudtrema f/v	Je schrijft een woord volgens een regel. Bijvoorbeeld hoor je aan het eind een /t/ of /p/ dan langer maken, dan weet je of je het met een t/p of d/b moet schrijven	speer/beurt/koor fraai/mooi/knoei nieuws/sneeuw brood, web gevaar, bedrijf, verlies huisje, boompje, spoortje struiken, petten, koken, elke b/B, uu/Uu, o/O, ui/Ui veilig, heerlijk kinderen, wandelen bereidheid politie politiek kritisch chauffeur taxi slaatje, fotootje, parapluutje foto's patiënt financiën, strategieën fotografen, octaven
Weet- woorden	26 27 28 29 30 31 32 33 34	c → k c → s ge (zju) 's (des) é → ee y → ie iaal, eaal, ieel -air, -oir eau → oo	Je weet hoe je een woord schrijft doordat dit ingeprent is	conducteur cent garage 's avonds pré trendy liniaal, ideaal, partieel plenair, trottoir cadeau

Werkwoordspelling

De werkwoordspelling is in de vorenstaande tabel niet opgenomen. In de praktijk blijkt dat de werkwoordspelling voor bijna alle leerlingen in het basisonderwijs niet eenvoudig is. Mocht een leerling de werkwoordspelling (of onderdelen ervan) beheersen, dan mag hij/zij de bijbehorende oefeningen overslaan. Indien dit niet het geval is doet de leerling mee met de uitleg en maakt hij/zij deze oefeningen

3. De Routeboekjes

3.1 Toelichting op de Routeboekjes

Voor ieder leerjaar is er één Routeboekje, dat u kunt uitprinten en waarmee de leerlingen zelfstandig kunnen werken.

De Routeboekjes hebben in alle leerjaren dezelfde structuur, wel zijn er kleine verschillen in materiaalgebruik.

Hieronder volgt een toelichting op de tabellen in de Routeboekjes met een verklaring van afkortingen en een beschrijving van keuzes. U kunt deze toelichting gebruiken als u het Routeboekje met de leerlingen bespreekt.

Hieronder ziet u ter illustratie een voorbeeld van een gedeelte uit het Routeboekje van Taal op maat voor groep 5.

Groep 5	Thema 12	Les 3	Basisles		
Waar?	Blz		Doen?	😊😊?	Ok?
LB5b	37	Opdracht 4	<i>ja</i>	😊😊	
KB5	40	Werkblad 34 - opdracht 4	<i>ja</i>	😊😊	
LB5b	37	Opdracht 5	<i>ja, maak er één</i>		
LB5b	37	Opdracht 6	<i>nee</i>		
LB5b	37	Steropdracht 46	<i>nee</i>		

LB=lesboek, WB=werkboek, KB=Kopieerbladen, BK= bakkaarten, HL=handleiding,

Ja=meedoen met groep, 😊😊 = groepsopdracht, Ok=(goed)gedaan

Afkortingen (per methode nagaan of de afkortingen zo kloppen)

Om ruimte te sparen, wordt gebruik gemaakt van afkortingen. Onder aan elke bladzijde in het Routeboekje staat de betekenis van deze afkortingen.

- **HL:** Handleiding voor de leerkracht. De kinderen zien dat er wel een activiteit is, maar die vinden ze niet terug in hun eigen boeken. Die activiteit staat in de handleiding.
- **LB:** Leerlingenboek. LB 7a, betekent dus: leerlingenboek 7a.
- **WB:** Werkboek.
- **KM:** Kopieermap. Sommige opgaven, zoals de toetsen en verrijkingsbladen, zitten in de kopieermap van de leerkracht. Als er KM staat, weten de kinderen dat de genoemde opgaven in die map zitten en dat ze die aan de leerkracht moeten vragen. De aanduiding (T) betekent dat het om een toetsblad gaat, de aanduiding (V) dat het om verrijkingsopgaven uit de kopieermap gaat.

Waar?

Onder het woordje 'waar' in de grijze balk staat in welk boek de betreffende opgave te vinden is. Staat er 'HL' dan staat de opgave niet in het leerlingboek.

Blz

In deze kolom staat op welke bladzijde de betreffende opgave te vinden is.

Doen?

In deze kolom staat een advies of de leerling de opgave moet 'meedoen' of moet 'maken' of mag 'overslaan'.

Twee gezichtjes, een groot en een klein, geven aan dat de leerling bij die opgave met de groep of met een klein groepje mee *moet* doen. Zo kan de leerling in één oogopslag bij één les of bij meer lessen tegelijk zien op welke momenten hij beschikbaar moet zijn om mee te doen met de leerkracht en de groep. Als de leerling een planning, bijvoorbeeld een weektaak, maakt dan kan hij daarin al rekening houden met die groepsmomenten.

Ok?

Deze kolom is opgenomen om u en de leerlingen de gelegenheid te geven te noteren of de opgave is gemaakt en eventueel ook of deze naar tevredenheid is gemaakt. In het geval van de eerste optie is het genoeg om een kruisje te zetten. Indien u of de leerling ook wilt weten hoe de opgave is gemaakt, noteert u/hij dit nadat het werk is nagekeken, bijvoorbeeld met behulp van een kleur (rood is onvoldoende, groen is voldoende) of letter (v = voldoende, o = onvoldoende).

Literatuur

Bonset, H., D. Ebbers en H. Wientjes. *Nederlands verrijkt. Een handreiking en verrijkingstaken voor hoogbegaafde leerlingen in de basisvorming*. Enschede: SLO, 2003.

Bronkhorst, E. & S. Drent, *Anders kijken naar je methode. Compacting van taal-/leesonderwijs*. Enschede: SLO, 2001.

Janson, D. en A. Noteboom, *Compacten en verrijken van de rekenles voor hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Enschede: SLO, 2004.

Gerven, E. van. *Zicht op hoogbegaafdheid*. Lemma, Utrecht, 2001.

Paus, H. (e.a.): *Portaal; Praktische taaldidactiek voor het primair onderwijs*. Muiderberg: Coutinho, 2006.

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplan-ontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo